

¶ Mikael van Reis. *Det slutna rummet. Sex kapitel om Lars Noréns författarskap 1963-1983*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 1997, 512 s. inkl. Summary (diss.). ISBN 91-7139-368-4.

Det har dröjt länge innan Lars Norén blivit föremål för forskning. På sistone har situationen dock förändrats. 1996 kom Cecilia Sjöholms dissertation rörande föreställningar om det omedvetna hos tre svenska författare, en av dem Norén. Och året därpå utkom både Lars Nylanders bok om Noréns författarskap och den nu föreliggande avhandlingen av van Reis. Ytterligare en Norénavhandling är aviserad.

Det slutna rummet är en talande och meningsfull titel. När jag för en del år sedan hade ett samtal med Norén om hans *Och ge oss skuggorna*, påpekade han att det som fascinerar honom speciellt i O'Neills *Long Day's Journey into Night*, ett verk som troligen betytt mer för honom än något annat, är just det slutna rummet, obönhörligheten i skeendet, detta i en tid präglad av kompromisser, förbehåll, undanflykter. Jag påminns om detta när jag läser Mikael van Reis' lika synpunkts- som omfångsrika avhandling. Föreställningen om det slutna rummet är visserligen inte Norén förbehållen. Ingmar Bergman var i mitten av 70-talet inne på samma sak. I den självbiografiska *Laterna Magica* heter det: "Jag skriver flitigt på min undersökning som får arbetsnamnet Det slutna rummet." Men få har så ihärdigt som Norén kretsat kring detta motiv. Även om titeln på avhandlingen associerar mera till dramatikern än till poeten Norén, är föreställningen om det slutna rummet — som van Reis inträngande visar i sina sex "rum" snarare än kapitel — ett motiv som kan följas genom hela Noréns författarskap.

Norén är som författare en ganska udda gestalt i svensk litteratur av flera skäl. Ett mycket påtagligt är att han efter att under många år ha ägnat sig nästan enbart åt att skriva poesi, under de senaste två decennierna helt och hållet ägnat sig åt att skriva dramatik. Vad detta abrupta genrebyte beror på har van Reis inte sett anledning att gå in på. Han har heller inte valt att begränsa sig till den mera renodlat litterära genren — lyriken — även om flertalet av avhandlingens sex kapitel huvudsakligen handlar om denna. Detta beror uppenbarligen på att

han just vill påvisa de motiviska sambanden mellan de två eller snarare tre litteraturformerna: Norén har också skrivit några romaner. Det ger god utdelning även om det innebär att de utpräglade dramaturgiska aspekterna i pjäserna får stryka på foten. Dramatiken behandlas som litteratur, inte som potentiellt audiovisuellt material. Dessutom mera som tematiskt system än som teatral process. Noréns förmåga att bygga upp ett dramatiskt skeende och hans mångomvittnade förmåga att skriva en på en gång naturlig, slagkraftig och dubbelbottnad dialog är faktorer som i hög grad förklarar hans remarkabla framgång som dramatiker. Av dessa omständigheter är det egentligen bara den sista, undertexten, som van Reis belyser när han påvisar polysemi och verbala korrespondenser i texterna.

Avhandlingen handlar dessutom uteslutande om författaren-sändaren och hans mentala kontext, aldrig om kommunikationen med de presumptiva mottagarna, en helt legitim avgränsning som dock fungerar bättre inom den 'egocentriska' poetiska genren än inom den mera publikföreläsnings dramaturgiska. Norén skriver, heter det, betecknande nog "för att ge sig själv existens". Man kunde kanske tillägga: och för att ge andra existens. Flera tidigare kommentatorer, inte minst Noréns nederländske översättare och under lång tid nära vän Karst Woudstra, har framhållit att Norén i sin dramatik vill i djupare mening påverka — förändra — publiken (se *Tijdschrift voor Skandinavistiek*, 1985:1, 120-135).

När det gäller lyriken är det uppenbart att van Reis gett sig i kast med något av det svårtillgängligaste vi har på svenska språket. Med en kombination av närläsning och motiviskt grupperade översiktsanalyser lyckas han här fruktbart belysa olika sidor av författarskapet, ideologiskt, psykologiskt, tematiskt och stilistiskt. Således pekar han på Lundkvists roll som inspirator i ett tidigt skede, medan Ekelöf senare får agera vägvisare till underjorden. Utomlands har Hölderlin, Roussel, Michaux och, framför allt, Celan fungerat som "identifikationsfigurer" för Norén.

I många fall kan van Reis, genom referenser i Noréns verk eller genom uttalanden av honom i diverse intervjuer, belägga att det rör sig om direkta inflytanden, till och med lån. Men ofta svävar man i tvivelsmål om huruvida de 'texter' av andra som anförs är reella eller potentiella intertexter. Dikten "Augusti" i *Viltspeglar* sammanställs

exempelvis med avseende på det hos Norén frekventa bimotivet — som är ett huvudmotiv — med Vergilius' *Georgica*, där det talas om biskötsel. I ett helt annat avseende anses dikten ha fått "ett avgörande incitament från Paul Celans poesi". Att Norén inte bara läst utan också tagit starkt intryck av Celan beläggs tydligt annorstädes i boken men görs här ytterligare troligt genom en hänvisning till en artikel av Bengt Holmqvist i *Dagens Nyheter*. Om Norén någonsin läst *Georgica* får vi däremot aldrig veta. Exemplet illustrerar den svävning mellan vad jag nyss kallat reella och potentiella intertexter som föreligger i avhandlingen. Om det enbart rör sig om det senare, vad motiverar i så fall infogandet av dessa? Att Norén ofta anknyter till en lång metafortradition behöver väl knappast beläggas. Eftersom undersökningen i detta fall gäller en levande författare undrar man också varför van Reis inte rådfrågat Norén själv. Det framgår överhuvudtaget inte av avhandlingen om van Reis haft direktkontakt med författaren.

Den intertextuella aspekten är i Noréns fall definitivt viktig. Det vimlar av mer eller mindre dolda allusioner i hans verk, inte bara till reella och litterära händelser och människor utan också till konst och film. Van Reis kartlägger här många hittills vita fläckar. Av och till faller han för frestelsen att hitta specifika förebilder när det rör sig om så allmänt utformade företeelser att en dylik specificering är, om inte ogörlig så i varje fall tämligen ointressant. Hans faiblesse för allusionsjakt smittar också av sig på underrubriker som "Ljus i augusti" (den svenska titeln på Faulkners *Light in August*), "Aftonland" (Lagerkvists sista diktsamling) och "Sällsamt mellanspel" (den svenska titeln på O'Neills *Strange Interlude*). Det förbryllar eftersom hans avsikt här knappast är att antyda inspiration från eller ens affinitet med de verk rubrikerna tycks anspela på.

Komplexiteten och det associativa fältet hos Norén är omfattande och en uttolkare ges stort spelrum. Det har van Reis tagit i besittning, oftast på ett fruktbart sätt. Men ibland avlägsnar han sig så långt från utgångspunkten, det betecknande, att man kommer "bristningspunkten", för att tala norénska, farligt nära — så när Elin i *Natten är dagens mor*, med hänsyftning på den kristallkrona hon ärvt, kallas Martins, mannens, "onåbara kristall" eller när det heter att hon "lyser

som en lampa ur sin kyliga distans med våldsamt affekt. Men bara för att utsläcka honom [Martin]”. ”När kristallkronan faller”, heter det vidare, ”är det ’kronan’ som slutligen faller av familjens kung Oidipus [Elin] som förlorar sin position som familjens regent. Hans åtrådda kristallkrona blir [...] till hans Kristusartade törnekrona denna långa fredag.” Alldeles bortsett från att ”hans” formellt syftar på Oidipus, medan det rimligen tänks syfta på Martin, frågar man sig vad denna sista mening egentligen betyder. Suggestiva men oklara formuleringar av det här slaget möter inte sällan i avhandlingen.

Liksom i detta fall använder sig van Reis i sina tolkningar ofta av metaforiska, uppfriskande uttrycksätt. Om Noréns ”nomadiska” poesi heter det t ex: ”Fri från kätte och kedja går den som ett barn i gröngräset eller går ’barfota bland de skrittande stona’”. Här tävlar ’diktaren’ van Reis med diktaren Norén. Förmodligen menar han att man bara på det sättet kan komma den norénska metaforiken in på livet. Frågan är hur långt man har rätt att gå i det hänseendet.

Natten är dagens mor är en lång dags färd mot natt. (Ja, det *är* svårt att undgå metaforiskt språkbruk!) Datum är den 9 maj 1956. Det suggererande uttryck som van Reis använder — ”denna långa fredag” — anger vilken veckodag det enligt honom rör sig om. (Norén är inte explicit på den punkten.) Men hur går denna datering ihop med hans påstående att dramat, efter midnatt, slutar Kristi Himmelsfärdsdag? Denna dag infaller ju alltid på en torsdag. Feldateringen har en viss betydelse eftersom van Reis vill sammanställa pjäsens duvsymbolik — han kallar sonen David en Duva — med Kristi himmelsfärd.

Det är knappast möjligt att behandla Noréns författarskap utan att komma in på psykoanalytiska frågeställningar. I förordet ursäktar sig van Reis en smula för att han ”inte lyckats lägga någon tyngre psykoanalytisk dialekt” i sin framställning. Det ska vi nog vara tacksamma för. Han undgår därmed faran att med på förhand konstruerade modeller och teorier våldta den norénska diskursen. De obligatoriska teoretikerna — Derrida, Lacan, Kristeva, Bloom, de Man — figurerar mera incidentellt och bidrar, tycks det mig, mindre till att genomlysas Noréns fiktiva universum än till att demonstrera van Reis’ kännedom om nyare teoribildning. De många omfattande noterna, som bjuder på en myckenhet givande information, tycks tjäna samma

syfte när de stundtals ger upplysningar om sådant som ligger ganska långt ifrån det egentliga ämnet. Detta smakar akademisk tvångströja — väl mera systemets än van Reis' fel — i en avhandling som annars präglas av en spänstig, färgstark stil, hög komplikationsgrad, stimulerande, inkännande närläsningar och suggestiva tematiska utblickar över ett svårtillgängligt men angeläget 'terapeutiskt' författarskap. Trots sina ibland svårbegripliga passager — sådan herre, sådan dräng — är boken säkerligen det tyngst vägande bidraget om Noréns författarskap hittills.

Egil Törnqvist, Amsterdam